

ve venkovském prostoru na konci dvacátého století potřeba.

Existující územní plány nebo urbanistické studie je možno rozdelit na ty, které jsou vyřešeny objektivně, se znalostí věci, a které nesporně přispějí k regeneraci životního prostředí na venkově, a na ty, které mají určité nedostatky.

K nedostatkům patří nedostatečné vyjádření regulativů pro budoucí stavební aktivitu v historickém jádru vesnice i na nových plochách. To je zpravidla spojeno s nedostatečnou představou konkrétního zásahu a znalostí obecných znaků venkovské výstavby v daném regionu (jinak řečeno: co se do daného území hodí a co ne). To se, samozřejmě, netýká jen staveb pro bydlení, ale i občanské vybavenosti, zemědělské výstavby, místního průmyslu atd. A týka se to i regenerace přírodních ploch ve vesnici i v jejím okolí, a také budoucího obrazu krajiny.

Výstavba vesnice je navržena často z pohledu čistě technického a méně už z pohledu environmentálního. Vegetace a vodní plochy v takové dokumentaci hrají pouze výtvarnou úlohu.

Přílišná schematičnost v podání územněplánovací dokumentace a přílišná volnost podmínek pro výstav-

bu vedou k nevhodným výsledkům, poškození historického prostředí, omezení možnosti dalšího vývoje a narušení části základních funkcí sídla.

Krajina se v některých územních plánech podává jako fenomén, jehož budoucí vývoj je naznačován pouze symbolicky, ačkoliv změny, které se v ní budou muset provést – např. posílení ekologické stability, protierózní úpravy, zmenšení rozlohy orné půdy, posílení plochy trvalých travních porostů, posílení vodních zásob – mohou výrazně ovlivnit hraniční oblast vesnice.

Zmínil jsem se pouze o některých z opakujících se nedostatků v územním plánování venkova, dala by se jistě vyjmenovat řada dalších. Společným zájmem státu i jednotlivců působících v roli tvůrců hodnot venkovského prostředí nebo jejich konzumentů by mělo být, aby pro další vývoj venkovského prostoru byla stanovena a dodržována jasná pravidla. Aby vesnice přestala být výslednicí úzkých zájmů a odrazem nedostatečné vzdělanosti. Aby dobře sloužila člověku i v jedenadvacátém století.

Prof. Ing. arch. Jaroslav Sýkora, DrSc. (1932), katedra architektury Stavební fakulty ČVUT, Thákurova 7, 166 29 Praha 6

DAGMAR PETRÍKOVÁ

Sociálna participácia v sídelnom a obytnom prostredí

D. Petříková: Public Participation in Urban and Housing Areas. Život. Prostr., Vol. 33, No. 2, 79–81, 1999.

Social participation in urban environment harmonises standpoints of all subjects involved in the decision-making process – citizens, public, institutions, NGOs and local governments.

In the past especially the public was always in a passive position towards decision-makers. There was no feedback from public concerning their social needs and the ways of public information were formal. Information of and communication with the public is one of the main preconditions of public participation. Communities also need a new basis to rekindle their social life. There are many examples from abroad which emphasize public participation in the process of urban revitalisation and which have also succeeded in legislation of public participation. At present, there is some willingness here but it is necessary to find new ways for public participation, especially at the level of municipalities.

Sociálnu participáciu v sídelnom prostredí chápeme ako proces, pri ktorom sú do správy, riadenia a rozvoja sídla integrované hľadiská všetkých stránok zainteresovaných na výsledkoch rozhodnutí – občana, verejnosti, vládnych aj mimovládnych organizácií, miestnej samosprávy i štátnej správy.

Analýza stavu sociálnej participácie v sídelnom prostredí je zameraná na postoje verejnosti k tomuto procesu a na faktory podmieňujúce jej vznik a fungovanie, ako aj na možnosti a úspešnosť sociálnej participácie pri rozvoji a riadení sídelného prostredia v tom stupni, ako ho umožňuje naša spoločenská, legislatívna i organizačná štruktúra.

Sociologické výskumy fungovania sociálnej participácie v sídlach prinášajú poznatky o tom, že občania spomedzi možností participácie na spravovaní svojho

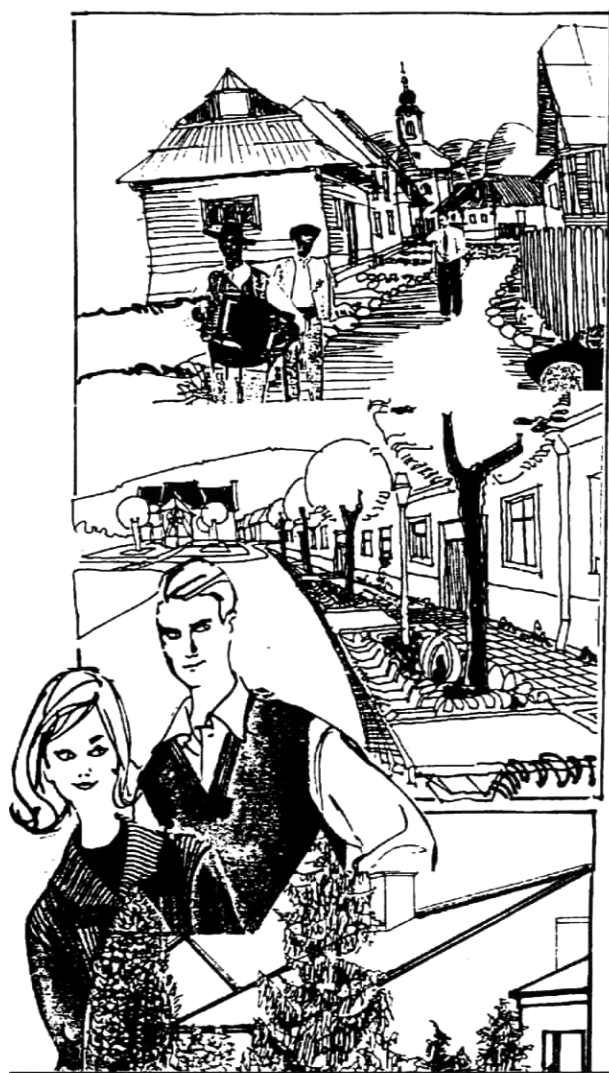
sídla využívajú tie, ktoré im poskytuje zákon o obecných zriadeniach, ako aj ďalšie, v zákone neuvádzané. Najčastejšie využívajú možnosť účasti a vystúpenia na verejnom zhromaždení občanov a na zasadani mestských a obecných zastupiteľstiev, ako aj intervencie u primátorov, starostov a poslancov mestských zastupiteľstiev.

Občania boli síce aj v minulosti subjektom aj objektom rozvoja sídla, ale v oboch pozíciách boli v pasívnej polohe. Informácie o potrebách, prianiach či nárokoch občanov neboli pre decíznu sféru zaujímavé a ani potrebné, a ako objekt boli občania stavaní do pozície pasívnych prijímateľov rozhodnutí o rozvoji sídla, ktoré vznikali bez spätnej väzby voči ich skutočným potrebám. Informovanosť občanov bola formálna, bez priameho vzťahu k možnému riešeniu či jeho zmene.

Teória participácie však pracuje s informovanosťou ako s jedným z hlavných predpokladov jej fungovania. Od občanov nemôžeme očakávať zodpovedný postoj alebo názor, ak nie sú dostatočne a objektívne o problémoch informovaní. A navyše, informovanosť sama o sebe, informovanosť o sídle, obci či štvrti bydliska, predstavuje pre občana hodnotu, ktorá je významným predpokladom jeho identifikácie so sídlom, a tým aj jeho ďalších participatívnych vstupov.

Štvrť bydliska tvorí obytné prostredie každodenného života obyvateľov, ktoré pôsobí na sociálnu, psychickú a kultúrnu atmosféru, na správanie sa ľudí a na vzťahy medzi nimi. Malo by slúžiť potrebám rezidenčného spoločenstva a komunity, ktorá v tomto prostredí žije, formovať základňu spoločných záujmových aktivít a pozitívne stimulovať vznik takého rezidenčného spoločenstva, ktoré by v nových podmienkach sociálnej participácie pomáhalo obnovovať vzájomnú komunikáciu a spoluprácu ľudí v miestach ich bydliska.

Obytné prostredie predstavuje zložitý komplex rôzne usporiadaných objektov a urbanistických priestorov, kde sa odohrávajú, nadväzujú na seba a striedajú sa opakujúce, často veľmi rôznorodé sociálne situácie a im zodpovedajúce sociálne interakcie. Priestorové usporiadanie obytného prostredia sa v praxi prejavilo v úplnej uvoľnenosti princípu zástavby, ktorý však nevychádza zo sociálneho obsahu možných situácií, typov sociálnych interakcií a sociálnej komunikácie. Výsledkom je síce určitý priestorový komfort a veľké zelené plochy, ale tieto priestory sú pre užívateľa funkčne neurčité a ich usporiadanie nedefinuje nijaké sociálne situácie a interakcie, ktoré sa tam majú odohrávať. Z ich usporiadania nie je jasné, či sú to priestory verejné, poloverejné alebo polosúkromné až súkromné. V ľuďoch vyvolávajú neistotu, a preto nevedia, ako sa v nich majú správať. Pri uvoľnenom spôsobe zástavby v urbanistických priestoroch zväčša nachádzame rozpačitú zmes komunikácií, parkovísk, zle udržiavanej zelene, nelákavých detských

ihrisk a nevyhraných voľných plôch, kde sa obyvatelia zdržujú len minimálne, pretože takéto prostredie je monotónne a z hľadiska informačných podnetov nedostačujúce. Takéto problematické urbanistické priestory nenavodzujú žiadne sociálne situácie. Z hľadiska participácie sa stávajú nanajvýš podnetom na nespokojnosť obyvateľov, alebo sa dostávajú mimo sociálnej kontroly rezidenčného spoločenstva a stávajú sa "územím nikoho". A tam, kde priestor prestáva byť sociálnym priestorom, stáva sa miestom asociálneho správania sa.

Jednou zo základných funkcií sídelného a obytného prostredia je umožňovať sebareflexiu človeka a spoločenstva. Človek musí nachádzať v prostredí sám seba a svojimi aktivitami si musí prostredie osvojovať, pretože práve toto osvojovanie si dáva možnosť vzniku pocitu zodpovednosti. Bez pocitu zodpovednosti a sebareflexie nie je možná autentická participácia v sociálnych kontextoch sídelného prostredia, čím sa len ďalej eliminuje prirodzený zdroj ľudskej aktivity. V minulosti, keď bol človek redukovaný na pracovnú silu, bolo redukované aj jeho hmotné prostredie a jeho štruktúrácia. Štruktúrácia prostredia musí človeku a komunite umožňovať plnohodnotnú sebarealizáciu v celej škále existencie, od individuálnej po spoločenskú. Atribútmi tejto charakteristiky musia byť vedomie a pocit domova, spolupatričnosti s komunitou a so symbolmi, ktoré túto spolupatričnosť reprezentujú – sídlom, jeho charakterom a podobou. Napriek všetkým proklamovaným prístupom boli sídla vytvárané a chápané ako diskontinuitné izolované "priestory" pre izolovaných jednotlivcov. Hmotná štruktúra sídla nespredmetňovala sociálny a individuálny rozmer človeka, jeho sociálne vzťahy, ich kvalitu a väzby na prostredie. Preto vytvárala predpoklady len na redukovanú jednoduchosť a navyše reprodukovala monotónnosť prostredia. Monotónnosť neumožňuje užívateľom pamäťové osvojenie, na základe ktorého sa utvára orientácia v prostredí a neumožňuje ani identifikáciu s prostredím, na základe ktorej ho obyvateľ kladne vníma i hodnotí. Práve reflexia obytného prostredia, ktorá sa odohráva v pozitívnej polohe, vedie v konečnom dôsledku ku vzniku pocitu domova, ale aj väčšej ochote občana participovať na dotváraní prostredia. Humanizácia sídelného a obytného prostredia predstavuje skvalitňovanie a rozširovanie sociálnych požiadaviek a nárokov na priestory, ich sociálne vlastnosti a funkcie vrátane artikulovania verejných a poloverejných priestorov a časopriestorových parametrov rozmiestňovania všetkých druhov občianskej vybavenosti v sídle. Vysoký stupeň sociálnej heterogénosti obyvateľov spôsobuje, že sa v sídelnom a obytnom prostredí krížia rôzne spôsoby života, životné rytmy, sociálne potreby a požiadavky, osobnostné typy ľudí. Ak má prostredie poskytovať pestrosť a rozmanitosť sociálne funkčných zariadení

a bohatosť výberu obytných priestorov, je nevyhnutné vychádzať z poznatkov o sídelnom a rezidenčnom spoločenstve, sociálnych potrebách ich členov a ich hodnotových orientáciách, zo spôsobu ich života a z charakteru ich sociálnych vzťahov.

V procese transformácie našej spoločnosti vystupuje do popredia uplatňovanie novoobjavenej hodnoty občianstva a v rámci toho aj nových možností participácie občanov na tvorbe sídelného prostredia. V zahraničí zaznamenávame väčšiu aktivizáciu verejnosti na plánovaní a realizácii územných zmien už od 60. rokov, keď sa v mnohých krajinách začala nasycovať povojnová potreba bytov a formovali sa občianske skupiny proti panelovej výstavbe, za lepšiu architektúru a urbanizmus, za návrat k tradičnému bývaniu v meste namiesto na sídlisku, ale aj proti zhoršovaniu životného prostredia ako negatívneho dôsledku niektorých činností človeka.

Široká participácia občanov nastala v súvislosti s prípravou územného plánu mesta Coventry v Anglicku. Mestský úrad vtedy vyzval občanov na pomoc a tí sa potom na verejných zhromaždeniach vyjadrovali k problematike a navrhovali riešenia, ktoré boli začlenené do plánu. Predmetom kritiky občanov bolo napr. preťaženie ulíc parkujúcimi autami, nespokojnosť s panelovou výstavbou, nedostatok detských ihrísk a klubov mládeže a zhoršujúce sa životné prostredie. Občania sa stali partnerom, ktorý spolurieši a nielen schvaľuje, až napokon zákon o prestavbe legislatívne zabezpečil participáciu verejnosti na plánovaní a realizácii prestavby.

Predpokladom tohto procesu však bola dobrá informovanosť. Potvrdilo a zúročilo sa stanovisko, že dobre informovaní občania sú vo väčšej miere presvedčení o potrebe ich vstupu do života sídla a jeho obytných častí a o nevyhnutnosti spoluúčasti pri riešení týchto problémov. Práve tí občania, ktorí sa na základe informácií stotožnia s potrebou pripravovanej činnosti a vnímajú jej objektivitu, sú ochotnejší aj aktívne sa podieľať na riešení existujúcich problémov a hľadajú spôsob vlastnej angažovanosti.

Aký prístup ku zlepšeniu svojich sídelných podmienok možno očakávať od našich občanov? Väčšina sa spolieha na legislatívny postup príslušných orgánov a organizácií, ale mnohí sú pripravení participovať aj na ich činnosti. Táto ochota participovať predstavuje zo strany občanov najvýznamnejší súčasný kapitál, na jeho využitie však treba vytvárať primerané podmienky.

PhDr. Dagmar Petriková, CSc. (1949), vedecko-pedagogická pracovníčka katedry teórie architektúry, urbanizmu a dizajnu Fakulty architektúry STU, Nám. slobody 19, 812 45 Bratislava.

E-mail: petrikova@fastu.fa.stuba.sk